

בקיה שעירה *Vicia villosa* צמח חד-שנתי מטפס שופע

פריחה (מאי 2021)

ערגה אלוני

בקיה שעירה *Vicia villosa* בת משפחת הקטניות היא צמח חד-שנתי מטפס מרשים ביותר בשל צבע סגול ארגמן של פרחיו. הצמח עשבוני, הגבעולים דקים מצולעים וחסרי כנפיים, מגיעים לגובה של עד 80 ס"מ (שמידע 2005). העלים מורכבים מנוצים פעם אחת. בבסיס ציר העלה מצויים 2 עלי לוואי מוארכים מחודדים בראשם ושווים בארכם (פינברון-דותן, דנין 1991). על הציר נישאים 10-16 זוגות עלעלים מרווחים זה מזה, מוארכים (2.5 ס"מ) וצרים (0.5 ס"מ) בעלי קצה מחודד. העלעלים בקצה הציר קטנים מאלה הקרובים לבסיס. ראש ציר העלה מסתיים בקנוקנת שהיא גלגול של עלעלים. תפקידה להיכרך סביב עצמים כמו גבעולי צמחים אחרים ולהישען עליהם כמסד. מה שמאפשר לצמח להזדקף ולהיחשף לאור. הצמח נקרא לפנים בשם 'בקיה ססגונית' (מגדיר ישן לצמחי ישראל 1953) - שם עברי מתאים מאוד לשפע הפריחה הסגול עם נקודות לבנות.

המין בקיה שעירה דומה מאוד ל**בקיה דקת-עלים** *Vicia tenuifolia* אשר הינו צמח רב שנתי בעל פריחה ממש זהה. בחודש מאי צובעת בקיה דק-עלים את מורדות תילי הגעש בצפון הגולן ובחרמון ההררי בכתמים סגולים מרהיבים הנראים למרחוק. היא שייכת לקבוצה רב-שנתית של מיני בקיה אירופים מהאזור הממוזג; ניתן לראות בבקיה השעירה מין חד-שנתי אשר נוצר מקבוצה זו כלפי אגן-הים-התיכון תוך מעבר מצורת חיים רב-שנתית לחד-שנתית.

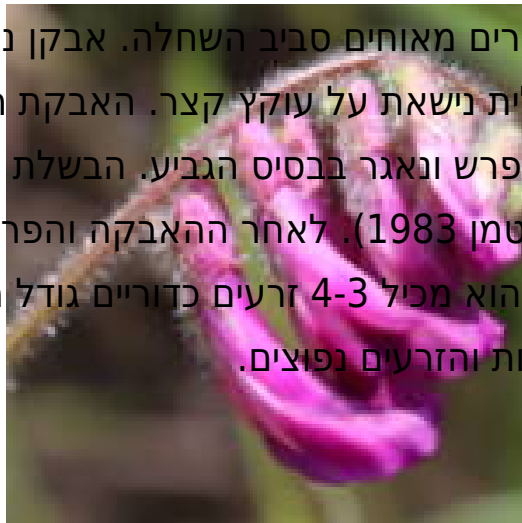
בקיה שעירה, מימין מקבץ פרטים בשדה בשרון. משמאל גבעול נושא עלים ותפרחות. צילום ערגה אלוני ©

בחיק העלים מתפתחות תפרחות דמויות אשכול. הפרחים מסודרים בצפיפות על גבעול משותף ושעיר. בצעירותו גבעול התפרחת מקושת והפרחים ירוקים. עם התפתחותם, הגבעול מתארך וצבע הפרחים משתנה לסגול ארגמן. מספר הפרחים בתפרחת כ-20 אורך פרח כ15 מ"מ.

בקיה שעירה, מימין הגבעול נושא עלים מורכבים בראשם קנוקנת. התפרחת גבעולה שעיר. צילמה ערגה אלוני ©

הפרח דו-מיני בעל עוקץ קצר מקושר לגביע ירוק סגול. הגביע מגובנן ושעיר, מאוחה לצורת כוסית רדודה שבשפתה 5 שיניים שונות באורכן. שתי שיניים דמויות משולש חופות על גב הפרח. שלוש שיניים שונות באורכן חופות על צדו התחתון של הפרח, השן האמצעית ארוכה מהשאר (Zohary 1966). הכותרת פרפרנית: צינור המפרש מוארך ומאוזן חופה על שאר אונות הכותרת, בקדמתו שתי אונות מעוגלות ניצבות. המשוטים מוארכים חופים על סירה צרה ובתוכה 9 אבקנים להם זירים מאוחים סביב השחלה. אבקן נוסף חופשי מנוון. המאבקים קטנים כהים. השחלה עילית נישאת על עוקץ קצר. האבקת הפרחים נעשית ע"י חרקים הנמשכים לאבקה ולצוף המופרש ונאגר בבסיס הגביע. הבשלת האבקנים קודמת להבשלת השחלה-פרוטאנדריה (פליטמן 1983). לאחר ההאבקה והפריית הביציות מתפתח תרמיל פחוס ורחב, אורכו כ-3 ס"מ והוא מכיל 3-4 זרעים כדוריים גודל הזרע 2-4 מ"מ. עם הבשלת התרמיל נפתחות שתי הקשות והזרעים נפוצים.

בקיה שעירה, מימין ובאמצע: התפרחת נושאת פרחים נטויים מטה נישאים על עוקץ קצר. משמאל: תרמילים בעלי 4-5 זרעים. צילום ערגה אלוני ©

בית הגידול של הצמח הוא שולי שדות בור, שולי שטחים חקלאיים, אזורים מופרעים, צדי דרכים ושדות נטושים. חודר גם אל שטחים מעובדים כמו כרמי זית וגפן ומצוי גם בחורש. חודר לשטחים מעובדים כמו כרמי זית וגפן ומצוי גם בחורש. מכסה צמחים אחרים או קירות אבן. הצמח עמיד לקרה, ואינו מפונק. גדל היטב באזורים בהם כמות המשקעים היא 350 עד 1000 מ"מ. צומח על קרקעות שונות כמו קרקעות חוליות במישור החוף וקרקעות כבדות מנוקזות בעמק יזרעאל. הצמח עמיד למליחות מתונה. גדל בקרקעות עם pH שבין 6 ל-7.5, הוא סובלני לחומציות בקרקע יותר מאשר קטניות אחרות המגודלות למספוא, סביל לרמות גבוהות של Al^{3+} . יכול לעמוד בתקופות יובש ומעדיף תנאים של אור שמש מלאה. במדינות מסוימות באירופה ובארה"ב, בשל היות הצמח מין חזק ושורד הוא התפשט לאחר שהוכנס כצמח מרעה ולטיוב הקרקע והפך לפולש (CABI) <https://www.cabi.org>.

בית הגידול של הצמח הוא שולי שדות בור שולי שטחים חקלאיים, אזורים מופרעים, צדי דרכים ושדות. **בקיה שעירה** היא צמח המשמש את האדם לתועלתו והיא הקטנית השנייה בעולם בה נעשה שימוש חקלאי (Renzi et al 2020). הצמח מגודל "כזבל ירוק" ומעשיר את הקרקע בתרכובות חנקן (זהרי 1978) תוך שהוא יוצר מערכת יחסים סימביוטית עם חיידקי ריזוביום המאפשר קיבוע של חנקן בקרקע (בר-ניר 2014) והוא מחליף חלקית את הצורך בדשן חנקני. הצמח מגודל גם כמספוא שניתן לרעות עליו, או להשתמש בו לחציר, כשהוא מגודל יחד עם דגן כמו שיפון, חיטה או שיבולת שועל. כמו כן, הצמח מהווה מקור טוב לאיסוף אבקה וצוף ע"י דבורי דבש ודבורי בר (פליטמן 1983). עם זאת, זרעי הצמח עלולים להיות רעילים לסוסים. לצמח תכונות אללופתיות, תכונה בעלת יתרון בהפחתת התחרות עם עשבי בר (<https://www.feedipedia.org>)

הצמח גדל בארץ בבקעת החולה, בעמק עכו, חוף כרמל, שרון, פלשת, גליל עליון ותחתון,

עמק יזרעאל, כרמל, שפלה וצפון הנגב. הוא שכיח במיוחד במישור החוף ובמעונות נמוכים.

בקיה שעירה טבעית סביב ארצות הים-התיכון, כולל ישראל; על פי עבודתם של רנזי וחבריו "מוצא" הצמח במרכז אירופה ומערב אסיה (Renzi et al 2020). הוא נחשב למין זר או פולשני במספר מדינות באירופה ובארה"ב (Bridwell, Bottimer 2015: Cal-IPC 1933). מצוי בצפון אפריקה, במערב ומרכז אסיה (www.floras.org: Flora of china). אך קשה לבחון את מוצאו באזורים אחרים מכיוון שהצמח עבר טיפוח והתאמה והוא נמצא כיום ברוב היבשות ויכול ליצור אוכלוסיות ספונטניות בסביבות חדשות.. אוכלוסיות אלה עשויות להכיל תכונות חדשות המועברות ברבייה. בספרות מוזכרים מספר תתי מינים. בארץ לעיתים מוצאים פרטים שעירים ביותר ופרטים אחרים שערם דליל.

ספרות

בר ניר ד. 2014. חיידקים קושרי חנקן. <https://drorbn.blogspot.com>
פליטמן ע. (אלון ע. עורך) 1983. החי והצומח של א"י אנציקלופדיה שימושית מאוירת.
משרד הביטחון, החברה להגנת הטבע. כרך 11 עמ' 182-185.
זהרי מ. 1978. כל עולם הצמחים מהדורה 3. עם עובד עמ' 446.
פינברון-דותן נ. דנין א. 1991. המגדיר לצמחי-בר בארץ-ישראל. כנה. ירושלים.
שמידע א. 2005. צמחי ישראל המדריך השלם לצמחים ופרחים בא"י. הוצאת מפה

Bridwell JC; Bottimer LJ, 1933. The hairy-vetch bruchid, *Bruchus brachialis* Fahraeus, in the United States. *Journal of Agricultural Research*, 46:739-51

CABI creates and applies knowledge that addresses challenges faced by people around the world <https://www.cabi.org>

Cal-IPC 2015. California Invasive Plants Council. Berkeley California USA
<http://www.cal-ipc.org>

<https://www.feedipedia.org> Feedipedia Animal feed resources
information

Renzi JP. Chantre GR. Smýkal P. Presotto AD. Luciano Zubiaga L. Antonio F. Garayalde AF. & Cantamutto MA. 2020 Diversity of Naturalized Hairy Vetch (*Vicia villosa* Roth) Populations in Central Argentina as a Source of Potential Adaptive Traits for Breeding. Front. Plant Sci. 28 February 2020 | <https://doi.org/10.3389/fpls.2020.00189>

Zohary M. 1966. Flora Palaestina. The Israel Academy of Sciences and humanities Jerusalem. vol. 2 p. 197

Wild plant of Malta: www.maltawildplants.com

Flora of china: www.floras.org

=====

כל הזכויות שמורות ל"כלנית" ©

לציטוט: אלוני ע 2021 בקיה שעירה *Vicia villosa* צמח עשבוני חד שנתי מטפס (מאי 2021), פורחי החודש, כתב-עת "כלנית", מספר 8.

/https://www.kalanit.org.il/vicia-villosa-may-2021

=====

=====